

<https://doi.org/10.62837/2026.3.366>

HEYDƏRLİ ŞƏBNƏM MÜQBİL QIZI

e-mail: shebnem.heyderli2000@gmail.com

**Azərbaycan Dillər Universiteti
(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 134)**

DEVID QREYQIN PYESLƏRİNDƏ YUNAN FACİƏLƏRİNİN TRANSFORMASIYASI

Xülasə. Yunan faciəsinin müasir teatrda aktuallığı onun sadəcə mədəni irs kimi qorunmasında deyil, hər yeni dövrdə yenidən şərh olunmaq imkanındadır. Klassik mətn yalnız keçmişə aid estetik nümunə deyil, o dəyişən ictimai realıqla dialoqa girə bilən canlı strukturdur. Müasir dramaturqlar arasında bu istiqamətdə ardıcıl şəkildə işləyən yazıçılardan biri David Greyqdır. Onun pyesləri Esxilin “Yalvaranlar”, Sofoklun “Tiran Edip”, Evripidin “Baxantlar” faciəsinin sadə şəkli deyil. İngilis dramaturqunun pyeslərində antik süjet müasir dövrün siyasi və etik diskursunda yenidən gündəmə gəlir. David Qreyq “Kahin Edip” pyesini tərcümə etmir, antik faciənin yeni versiyasını təqdim edir. Pyes müəllif mövqeyi, interpretasiya və yaradıcı müdaxilənin bariz nümunəsidir. İngilis dramaturqu Esxil, Sofokl və Evripid yaradıcılığına kortəbii yanaşmır, əksinə, hər üç yunan dramaturqları ilə dialoq qurur. Ənənə ilə müasirliyi bir araya gətirir, iki zamanı iç-içə, birini digərinin izahı kimi göstərir.

Açar sözlər: D. Qreyq, müasir dramaturgiya, yunan faciəsi, teatr, pyes,

Giriş. Evripidin “Baxantlar” faciəsində Dionis ilə Pentey arasındakı qarşıdurma sərhədsiz emosiyaların, instinktiv gücün və nəzarətsiz enerjinin rəmzi kimi təqdim edilir. Dionis əgər emosiya və gücdürsə, Pentey rəşadətli dövlət nizamı və sərə hakimiyyət modelini təcəssüm edir. Evripid faciədə insan və cəmiyyət arasında rəşadətli qaydaları sual altına qoyur. Pentey Dionis kultunu təhlükə kimi qəbul edir. Onun etirazı təkəcə dinə deyil, daha çox siyasi qorxudur. O, kütləvi emosiyaların idarələnməz gücündən çəkinir. Dionis isə Penteyin etirazını yalnız inamsızlıq kimi deyil, təkəbbür və etinasızlıq kimi dəyərləndirir. Faciə göstərir ki, insanın təbiətini zorla susdurmaq mümkün deyil. David Qreyqin göstərir ki, metafizik qarşıdurma cahil əlində siyasi çalar alır. Belə ki, Pentey sadəcə hökmdar deyil, o, ideoloji etirazın simvoludur. Onun dili bürokratik nəzarəti və kollektiv qorxunu ifadə edir. Dionis isə sıxışdırılmış kimliklərin, alternativ səslərin rəmzi kimi görünür. Bu yanaşma nəticəsində faciə ilahi intiqam hekayəsindən çıxaraq siyasi sistemlərin kövrəkliyi haqqında düşüncəyə çevrilir. Hakimiyyət çoxluğu qəbul etmədikdə, fərqli baxışları təhlükə saydıqda zəifləmiş olur. David Qreyq Mişel Fukonun da qeyd etdiyi kimi, müasir cəmiyyət üçün aktual olan nəzarət mexanizmini, avtoritar meylləri sual altına alır [5, s.190].

Məlumdur ki, antik faciədə xor ritual xarakter daşıyır və Dionisin ilahi varlığını təsdiqləyir. David Qreyq pyesində xoru daha canlı və dinamik səhnə elementinə çevirir. Beləcə, musiqi, ritm və aktyor oyunu güclənir. Tamaşaçı artıq qədim mifoloji

mərəsimi izləmir, özünü emosional enerjinin içində hiss edir. Yalnız bu şərtlər altında xor ritual xarakterdən çıxaraq kollektiv emosionanın təcəssümünə çevrilir. Bu emosiya isə həm azadlığa, həm də dağıdıcı gücə malikdir. Maykl Billiqtona görə Penteyin ölümünün təsviri qırmızı donlarda şiddətli, ehtiraslı və alovlu dini coşğu nümayiş etdirən xor vasitəsilə daha güclü şəkildə çatdırılır [3].

Devid Qreyqin Pentey obrazı mənfi obraz deyil. Onun qorxusu dövlətin dağılacağı ilə bağlıdır. Bu ideya faciəni adi əxlaqi qarşıdurmadan çıxarır. Tamaşaçı anlayır ki, emosional azadlıq zəruridir. Göründüyü kimi “süjet eyni qalır, lakin üslub və dəyərlər dəyişir və dramaturq Dionis kultunu “inamsız” dünyada psixoloji və sosial metafora kimi təqdim edir” [14, s.65].

“Yalvaranlar” faciəsində demokratiya və etik seçim. Esxilin faciəsində Danaidlər zorakı evlilikdən qaçaraq Arqosa sığınır və kral Pelasqa müraciət edirlər. Hakim qarşısında ciddi sual yaranır: sığınacaq vermək müharibə təhlükəsi yarada bilər, verməmək isə müqəddəs borcu pozmaq deməkdir. Esxil burada erkən demokratik düşüncəni göstərir. Pelasq qərarı təkbaşına vermir, xalqın rəyinə müraciət edir. Bu məqam faciəni yalnız mifoloji motivlə bağlamır, onu vətəndaş məsuliyyəti məsələsinə yaxınlaşdırır. Devid Qreyqin pyesində sığınacaq məsələsi müasir miqrasiya gerçəkliyi ilə səsleşir. O, süjeti birbaşa müasir dövrə köçürmür, lakin paralellərə aydınlıq gətirir. Tədqiqatçının da qeyd etdiyi kimi uydurma ilə reallıq arasında mətn vardır [2, s.3]. “Yalvaranlar”dakı qaçqın qadınların taleyi bu gün sərhədlərdə gözləyən insanların taleyi ilə assosiasiya yaradır. Pyesin bu ideyasını tədqiq edən Billi Bruks qeyd edir ki, pyes məcburi nikahlardan qaçan və sığınacaq axtaran əlli qadının hekayəsi ilə müasir paralelləri təqdim edir. Amma bununla belə, Devid Qreyq üçün əsərin mənası birbaşa siyasi məsələdən kənara çıxır və yeni məna kəsb edir [4]. Digər tərəfdən də dövlətin təhlükəsizliyi ilə humanist öhdəlik arasında gərginlik də açıq şəkildə hiss olunur. Devid Qreyq nə bir tərəfi ideallaşdırır, nə də digərini ittiham edir. O, etik qərarın həmişə riskli olduğunu göstərir. Demokratiya yalnız bəyanat deyil, konkret situasiyada verilən çətin qərardır. Əgər Esxildə Danaidlər xorun səsi ilə danışır və kollektiv qorxunu ifadə edirlərsə, Devid Qreyq bu quruluşu saxlasa da, xorun səsinə daha canlı və aktual edir. Pyesdəki xor mifoloji obrazdan çox, real və müdafiəyə ehtiyacı olan insanların səsi kimi səslənilir. Tamaşaçı keçmişin səslərinə müasirliyin prizmasından baxmağa başlayır.

“Kahin Edip” pyesi: tale ilə məsuliyyət arasında. Sofoklun Edipi taleyin qaçılmazlığını, qəzavü-qədəri simvolizə edir. Belə ki, o, həqiqəti axtardıqca öz faciəsinə yaxınlaşır. Korluq həm cəza, həm də gecikmiş idraktır.

Devid Qreyq “Kahin Edip” pyesində diqqəti fatalizmdən daha çox insanın seçim imkanına yönəldir. Görmək olur ki, ingilis dramaturqu faciənin strukturunu qoruyur, lakin ideyanı dəyişir. Ana Müller və Kler Uolles əsəri təhlil edir və yazırlar ki, mifoloji personajlar özlərini yeni bir kontekstdə tapır və dramaturq onlara transmilli xarakter verir [11, s.48]. Bu mənada Edip bütün dövrlərin insanını təcəssüm edir.

Edip təkcə qurban deyil, o, qərar verən və nəticəyə cavabdeh olan şəxsdir. Burada “görmə” anlayışı fiziki məna ilə məhdudlaşmır. O daha çox siyasi və mənəvi uzaq-görənlikdir. Edipin həqiqət axtarışı müasir liderin böhran şəraitində məsuliyyət daşımaması ilə paralellik təşkil edir. Tale anlayışı aradan qalxmır, lakin insan qərarları ilə qarşılıqlı təsirdə yeni məna kəsb edir. Lorna Hardvikə görə Sofoklun “Tiran Edip” faciəsi Devid Qreyqin pyesində keçmişinin araşdırılacağı və xatirələrinin sorgulanaacağı metaforik əsərdi [6].

O da qeyd edilməlidir ki, Devid Qreyqin dili arxaik pafosdan uzaqdır. Onun yaratdığı dialoqlar psixoloji baxımdan inandırıcı görünür. Edip qədim mif qəhrəmanı deyil, müasir dövrün problemlərinə “bürünən”, təzyiq altında olan bir liderdir. Kristin Smit yazır ki, Devid Qreyq hakimiyyətin zərif icrası ilə çirkin reallıqları necə gizlətməyə imkan verdiyini araşdırır [13]. Tebada yayılan bəla müasir, amma eyni zamanda da kollektiv günahı xatırladır. Mif bu şəkildə müasir cəmiyyətin özünü tanıması üçün güzgüyə çevrilir. Devid Qreyqin “Kahin Edip” pyesi klassik faciəni yeni şərtlərlə təqdim edir. O, göstərir ki, tragediya dəyişmədən yaşaya bilməz. Hər dövrün dramaturqu mifə öz suallarını verir və onu öz kontekstində yenidən işləyir. Xor daha çevik funksiyaya malik olur, siyasi alt mətn güclənir, dialoqlar müasir səhnə üçün uyğunlaşdırılır. Bununla belə, antik struktur tamamilə itmir. Əksinə, onun üzərində yeni semantik qat formalaşır. Nəticə. Devid Qreyqin pyeslərində qədim yunan faciələrinə müraciət sadəcə ənənə və müasirliyin vəhdəti deyil, müasir reallığı dekonstruksiya etmək üçün bir vasitədir. Devid Qreyq yunan faciələrini tərcümə etmir, əksinə onları gündəlik həyata, müasir dünyanın reallığına transfer edir. Beləcə, o, tamaşaçıda tanıma effekti yaradır. Onun pyeslərində antik faciələrin motivləri bir neçə funksiya daşıyır. Devid Qreyqin personajlarının şəxsi dramaları qədim faciənin miqyasını alır, burada taleyin qaçılmazlığı gündəlik mübahisələrin arxasında gizlənir. Beləliklə, pyeslər psixoloji mətnaltı məna kəsb edir. Edip və ya Baxantların dəliliyi personajların basdırılmış hisslərini anlamaq üçün açar rolunu oynayır. İngilis dramaturqu pyeslərində mürəkkəb bir sistem qurur və tamaşaçını müasir dialoqun arxasında gizlənən mənalara açmağa dəvət edir. Devid Qreyq göstərir ki, insan təbiəti min illər ərzində dəyişməmişdir. Antik faciələrdə oynanılan hadisələr sadəcə öz görkəmini dəyişir, onlar indi də davam edir. Bu mənada onun pyesləri müasir dünyanın aktual problemlərini üzə çıxarmağa qadirdir. Elmi yeniliyi. Bu məqalənin elmi yeniliyi ondadır ki, Devid Qreyq pyeslərində antik dövrü təqlid etmir, onun funksional dekonstruksiyasını təqdim edir. İngilis dramaturqu yunan faciələrinin strukturunu dəyişir, müasir dövrün kəskin sosial münaqişələri fonunda yenidən işləyir və əbədi dəyərlər prizmasından təhlil etmək üçün canlı bir mexanizmə çevirir.

İşin tətbiqi əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəticələri ingilis ədəbiyyatı, ədəbiyyat nəzəriyyəsi dərslərində müasir dramaturgiyanın bədii təcəssümünü öyrətmək, tələbələrə tənqidi düşüncə formalaşdırmaq üçün istifadə oluna bilər. Psixoloji və sosial sahədə insan psixologiyasına təsirini araşdırmaqda nümunə kimi istifadə oluna bilər.

Fəlsəfi və etik tədqiqatlarda insan varlığının mənası, mənəviyyatın və mənəvi dəyərlərin böhranı məsələlərinin öyrənilməsi üçün əsas mənbə ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Aeschylus. (1999). The Suppliant Women. Cambridge: Cambridge University Press. 104p.
2. Atamoglan, A. Y. (2020). Fictionality in A Postmodern Novels (Based on the Creativity of Jasper Fforde). International Journal of Innovative Technologies in Social Science, (7), 411908.
3. Billington M. (2007). The Bacchae. The Guardian. <https://www.theguardian.com/culture/2007/aug/13/edinburghfestival2007.edinburghfestival3>
4. Brooks L. (2016). This play is primal: David Greig on an ancient drama more relevant than ever. The Guardian. <https://www.theguardian.com/stage-/2016/sep/06/david-greig-lyceum-theatre-aeschylus-the-suppliant-women>
5. Foucault, M. (1995). Discipline and Punish: The Birth of the Prison. Vintage Books. Vintage Books. 350p.
6. Hardwick, L. Sophocles' Oedipus and Conflicts of Identity in Post-colonial Context. Ghent University. p.376-386.
7. Euripides. (1998). The Bacchae. Oxford: Oxford University Press. 249p.
8. Greig, D. (2001). The Bacchae: A Version by David Greig. London: Faber & Faber. 88p.
9. Greig, D. (2002). The Suppliant Women: A Version by David Greig. London: Faber & Faber. 96p.
10. Greig, D. (2005). Oedipus the Visionary. London: Faber & Faber. 98p.
11. Muller A., Wallace, C. (2011). Cosmotopia: Transnational Identities in David Greig's Theatre. Litteraria Pragensia. 232 p.
12. Sophocles. (2003). Oedipus Rex. London: Penguin Classics. 90p.
13. Smith K. Oedipus The Visionary by David Greig <https://kristinelandonsmith.-com/oedipus>
14. Yegana, A. (2025). Intertextuality in David Greig's Plays: Function of Artistic Discourse. European Journal of Humanities & Social Sciences, (6).

Гейдарли Ш.М.

Трансформация греческих трагедий в пьесах Дэвида Грейга

Резюме

Актуальность греческой трагедии в современном театре заключается не только в её сохранении как культурного наследия, но и в её способности к переосмыслению в каждую новую эпоху. Классический текст — это больше, чем просто эстетический пример прошлого; это живая структура, способная к диалогу с меняющейся социальной реальностью. Среди

современных драматургов Дэвид Грейг один из авторов, последовательно работающих в этом направлении. Его пьесы это не просто пересказы «Просительницы» Эсхила, «Царь Эдип» Софокла и «Вакханки» Еврипида. В пьесах английского драматурга классические темы вновь выходят на первый план современного политического и этического дискурса. Дэвид Грейг не просто переводит «Эдип-провидец», он представляет новую версию классической трагедии. Пьеса является ярким примером позиции автора, его интерпретации и творческого вмешательства. Английский драматург не подходит к произведениям Эсхила, Софокла и Еврипида спонтанно, а скорее устанавливает диалог со всеми тремя греческими драматургами. Он сочетает традицию и современность, каждая из которых является объяснением другой, демонстрируя взаимосвязь двух эпох.

Ключевые слова: Д. Грейг, современная драматургия, греческая трагедия, театр, пьеса.

HEYDARLI SH.M.

**THE TRANSFORMATION OF GREEK
TRAGEDIES IN DAVID GREIG'S PLAYS
SUMMARY**

The relevance of Greek tragedy in contemporary theater lies not only in its preservation as a cultural heritage, but also in its ability to be reimagined in each new era. A classical text is more than just an aesthetic example of the past; it is a living structure capable of dialogue with changing social reality. Among contemporary playwrights, David Greig is one of those who consistently works in this direction. His plays are not mere retellings of Aeschylus's "The Suppliants", Sophocles's "Oedipus Rex" and Euripides's "The Bacchae". In the English playwright's plays, classical themes once again come to the forefront of contemporary political and ethical discourse. David Greig doesn't simply translate "Oedipus the Visionary" he presents a new version of classical tragedy. The play is a striking example of the author's position, interpretation, and creative intervention. The English playwright doesn't approach the works of Aeschylus, Sophocles, and Euripides spontaneously, but rather establishes a dialogue with all three Greek playwrights. He combines tradition and modernity, each serving as an explanation of the other, demonstrating the interconnectedness of the two eras.

Keywords: D. Greig, modern drama, Greek tragedy, theatre, play

Rəyçi: fil.f.d., dos. Ə. S. Salamova